
ВНУКОВА О.М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
та методики професійного
навчання,
Київський національний
університет технологій
та дизайну, м. Київ

РОЗВИТОК АРТИСТИЗМУ ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті проаналізовано артистизм як складову педагогічної майстерності, визначено напрями формування артистизму студентів під час вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність». Розкрито результати проведеного дослідження щодо формування артистизму як професійно важливої якості майбутніх інженерів-педагогів.

Ключові слова: артистизм, педагогічна майстерність, педагоги, майбутні інженери-педагоги.

В статье проанализировано артистизм как составляющую педагогического мастерства, определены направления формирования артистизма студентов при изучении учебной дисциплины «Педагогическое мастерство». Раскрыты результаты проведенного исследования по формированию артистизма как профессионально важного качества будущих инженеров-педагогов.

Ключевые слова: артистизм, педагогическое мастерство, педагоги, будущие инженеры-педагоги.

The article analyzes artistry as a part of pedagogical skills, directions of formation of artistry of students in teaching the course "Pedagogical skills" were distinguished. The possibility of the theoretical lessons and practical exercises with specific artistic abilities of students was described. There results of research on the formation of artistry as professional qualities of future engineer teachers were analyzed.

Key words: artistic, pedagogical skills, teachers, future engineers teachers.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку освітньої сфери висувають посилені вимоги до особистості педагога, якій би були притаманні індивідуальний стиль діяльності та високий рівень педагогічної майстерності. Затребуваними якостями педагога є почуття внутрішньої свободи, гідність, впевненість, самоорганізованість, а також здібності до імпровізації, до прояву інтуїції, вміння яскраво виражати думки, почуття і ставлення, бути переконливим, натхненним, артистичним. Проте останні якості у теорії педагогічної думки та в практиці підготовки фахівців приділяється недостатня увага, хоча роль особистості педагога в навчально-виховному процесі є дуже вагомою і, зазвичай, ставлення до педагога учні схильні переносити на дисципліну, яку він викладає. Реалії сучасності визначають педагога не єдиним джерелом інформації і його авторитет залежить від того, чи зможе він захопити учнів, правильно визначити стратегії взаємодії, створити позитивну атмосферу спілкування, яскраво організувати співпрацю. Артистичний педагог реалізує у діяльності свою творчу індивідуальність як професійну якість.

Поняття педагогічного артистизму ще не набуло однозначного тлумачення, хоча й існують окремі дефініції артистизму педагога, запропоновані деякі методи формування та діагнос-

тики артистизму. На нашу думку, для підготовки сучасного педагога потрібні особливі технології, тому що артистизм не виробляється просто через засвоєння знань і вмінь. Зараз необхідні артистичні педагоги, які за допомогою широкого діапазону емоцій здатні передати учням багатство людської культури. Ще А. Макаренко мав переконання, що у майбутньому в педагогічних ВНЗ будуть викладатися і постановка голосу, і поза, і володіння своїм організмом, обличчям. Разом з тим на сьогодні очевидно є суперечність між вимогами до професійного артистизму педагогів як складової педагогічної майстерності та розвитком артистизму у процесі підготовки фахівців для різних систем освіти. Треба зазначити, що саме сутнісні особливості педагогічного артистизму як складової професійної майстерності педагога вивчені і розроблені не в повній мірі. Не викликає сумніву і той факт, що артистизм необхідний педагогові будь-якої спеціальності, у тому числі, і інженерів-педагогів, який працює у системі професійно-технічної освіти. Тому підготовка інженерів-педагогів має включати розвиток артистизму як складової педагогічної майстерності. У зв'язку з цим розглядаємо визначеного питання і зумовив вибір теми статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему педагогічного артистизму як професійно важливої якості певною мірою вивчали у своїх досліджен-

нях І. Зязюн, Ю. Львова, В. Кан-Калик, А. Шафранова, П. Єршов, Ю. Азаров та ін. О. Булатовою було видано навчальний посібник «Педагогічний артистизм», у якому розкрито основи педагогічного артистизму як необхідного компоненту педагогічного професіоналізму та представлено досвід театральної педагогіки у професійній підготовці педагога. В останні роки звертається увага на формування артистизму майбутніх вчителів певних дисциплін. Багато дослідників розглядають педагогічний артистизм саме через призму педагогічної майстерності (В. Загвязинський, С. Гільманов та ін.). С. Артюх, С. Батишев, Е. Зеєр, В. Зайчук, О. Коваленко, І. Лікарчук, О. Щербак та інші у своїх роботах висвітлювали різні аспекти професійної підготовки інженерів-педагогів, але формуванню їх педагогічної майстерності та, зокрема, артистизму, увага не надавалась.

Мета роботи. Проаналізувати артистизм як складову педагогічної майстерності та обґрунтувати напрями розвитку артистизму майбутніх інженерів-педагогів під час опанування навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність».

Виклад основного матеріалу. Поняття «артистизм» (від лат. *artis* – ремесло, мистецтво, майстерність) пов'язується з наявністю у людини обдарованості, витонченості, елегантності, здатності керувати власним психічним станом. У словнику С.І.Ожегова «артистизм» трактується як «висока майстерність у мистецтві, віртуозність» [1, с. 28].

У педагогічній літературі артистизм розглядають як: 1) якість особистості педагога, її своєрідність; 2) сукупність навчальних прийомів, технік; 3) концепцію педагогічної творчості [2, с. 48]. Артистизм - це не тільки зовніш-

ні фактори (жести, міміка, інтонація тощо), але і здатність переключатися на нові ситуації, опинившись у новому образі. Більшість дослідників педагогічний артистизм пов'язують з високою майстерністю педагога і розглядають його як професійну рису особистості, яку можна формувати на етапі підготовки фахівців. Ми також дотримуємося цієї думки і вважаємо, що значний потенціал у цьому має саме навчальна дисципліна «Педагогічна майстерність», метою якої є: пізнання особливостей обраної професії майбутніми інженерами-педагогами, визначення ними ролі особистості педагога та вимог до неї, опанування теоретичними знаннями з педагогічної майстерності, формування педагогічних вмінь та навичок, вироблення потреби професійного розвитку, постійного самовдосконалення, утворення таких властивостей особистості, які забезпечують високий рівень самоорганізації педагога в професійній діяльності.

Компонентами педагогічної майстерності визначено: гуманістичну спрямованість, професійну компетентність, яка включає знання предмету, методики його викладання, педагогіки й психології, педагогічні здібності, педагогічну техніку як форму організації поведінки [3, с. 31-35]. На нашу думку, артистизм найперше проявляється у педагогічній техніці, але полягає не лише у яскравих жестах, міміці, інтонаціях, а у багатстві проявів самої особистості педагога, його духовності, вишуканості, відчутті внутрішньої свободи. Артистичний педагог може переборювати негативні стани хвилювання, роздратованості, демонструє позитивне ставлення до вихованців та зацікавленість в успішному розв'язанні педагогічних задач. Тобто, для педагога артистич-

ного гуманістична спрямованість є обов'язковою складовою його особистості. Також важливо педагогу вміти методично правильно подавати навчальний матеріал, організовувати хід («сценарій») уроку. До речі, основою для розробки «режисури уроку» стали праці режисера й педагога П. Єршова, в яких розроблені технології акторського мистецтва («теорія дій»), і які відомі як «система Єршова» (за аналогією до «системи Станіславського»). Одними з перших педагогів-дослідників, які звернули увагу на «теорію дій» і обґрунтували необхідність її використання як складової частини в системі вдосконалення педагогічної майстерності, були О. Єршова, В. Кан-Калик, Н. Нікандров та ін.

Порівнюючи акторську і педагогічну професії, можна зазначити, що праця педагога складніша, тому що він і автор сценарію уроку, і режисер, і виконавець головної ролі. Але, як і для актора, для педагога діяльність пов'язана зі спілкуванням та творчістю, має за мету вплив на інших та прагнення викликати певні переживання, також здійснюється публічно у визначений час, що потребує вмінь мобілізувати себе, керувати своїм творчим самопочуттям. У діяльності педагога важливими є образність і гнучкість мислення, творче самопочуття, саморегуляція психічних станів, уміння притягнути і утримати увагу, виразність, емоційність, здатність імпровізувати. Артистизм педагога виявляється в тому, що він займає позицію учня, дивиться на світ його очима і піднімає його до освоєних ним думок, почуттів, стосунків, оцінок.

О.Булатова визначила у структурі педагогічного артистизму дві сторони: внутрішній артистизм, який включає культуру педагога, безпосередність і свободу, чарівність, емоційність, гру

уяви, витонченість, образний шлях постановки і вирішення проблем, асоціативне бачення, несподівані яскраві ходи у «сценарії» уроку, внутрішнє «налаштування» на творчість, самовладання в умовах публічності та ін.; та зовнішній: ігрова подача, «техніка» гри, особливі форми вияву свого ставлення до матеріалу, передача свого емоційного ставлення до діяльності, володіння вмінням самопрезентації, виведення учнів на ігровий рівень, вміння режисера уроку [2, с. 50-51]. Виходячи з цього, ми визначили напрями формування артистизму майбутніх інженерів-педагогів під час вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність»: 1) розвиток педагогічної техніки (зовнішньої та внутрішньої); 2) навчання самопрезентації, вирішення типових педагогічних задач, а також 3) формування емоційності, інтуїції, емпатії, уяви, спостережливості, здатності до імпровізації та інших властивостей і якостей, що лежать в основі педагогічного артистизму.

Ми скористалися критеріями оцінки рівня сформованості педагогічного артистизму майбутніх педагогів, які були визначені Д. Будянським: 1) інформаційний (широта кругозору, наявність знань з фахового предмета та методики його викладання, знання явищ естетичної дійсності: театру, музики, образотворчого мистецтва, поезії тощо); 2) художньо-емоційний (високий рівень мотивації до професійно-творчої діяльності, уміння створювати творче самопочуття, розвинена увага, уява, емоційна виразність, котрі проявляються в особливостях мови, жестах, міміці); 3) діяльнісно-практичний (уміння діяти в запропонованих обставинах, артикуляційна виразність, професійне володіння голосом та диханням, пластикою тіла, педагогічною технікою, засобами педагогічної режи-

сури, які проявляються безпосередньо під час уроку, концерту чи вистави) [4], і розробили опитувальники для виявлення рівнів артистизму студентів (низький, середній, високий).

Ми скористалися опитувальником перед вивченням курсу «Педагогічна майстерність». Виявили, що близько 70 % опитаних згодні брати участь у якихось виставах, але для більшості із них важливо, якою буде тема виступу. Близько 20 % студентів ретельно мають готувати промову до виступу, стільки ж – готові до імпровізації під час виступу. Переважна більшість опитаних має психологічну боязнь публічного виступу. Ми запропонували студентам уявну ситуацію, у якій вони опиняються вдвох із другом у пустому театрі, де один має бути актором, інший – глядачем. Роль глядача обрали 60 % опитаних. Це свідчить про недостатньо розвинені акторські здібності майбутніх педагогів. Також студентам було запропоновано стати режисером власної казки одного із 4 варіантів, які вирізнялися образами головних героїнь: Лісова Фея – гарна, розсудлива, впевнена, мудра; Попелюшка – готова допомогти, турботлива, добра, вміє відстояти свою думку; ПеппіДовгапанчоха – весела, любить пригоди, з почуттям гумору; Василиса Премудра – свободолюбива, знаюча, владна. По 25 % опитаних ототожнили себе з Лісовою Феєю та Василисою Премудрою, 40 % – з Попелюшкою, 10 % – з ПеппіДовгапанчохою. Це завдання розбудило творчу уяву студентів, дало можливість проявити себе в новому образі. Загалом рівень педагогічного артистизму переважно виявився середнім (50 %), низьким – 45 %, високим – 5%.

Низький рівень педагогічного артистизму характеризується наявністю артистичних здібностей, але не проявляється активністю до їх твор-

чого використання.

Середній рівень передбачає внутрішні спонукання особи на використання педагогічного артистизму, що сприяє успішному вирішенню педагогічних задач.

Високий рівень педагогічного артистизму характеризується креативністю особистості, оригінальністю, виразністю, організованістю, впевненістю, здатністю до перевтілення, чарівністю, часто піднесеним настроєм і жадобою діяльності, підвищеною чуттєвістю, багатством почуттів і емоцій, здатністю до імпровізації.

Під час лекцій з «Педагогічної майстерності» майбутні інженери-педагоги ознайомлюються із сутністю, структурою та особливостями професійно-педагогічної діяльності; поняттями, елементами, рівнями педагогічної майстерності; зовнішньою і внутрішньою технікою педагога, засобами саморегуляції; структурою і стилями педагогічного спілкування; стратегіями взаємодії, технологіями її організації; принципами педагогічного такту; методиками самовиховання педагога; методами завоювання уваги; психолого-педагогічними умовами взаємодії між педагогом та учнем, особливостями цієї взаємодії у процесі навчання та індивідуальної бесіди; умовами інноваційної спрямованості діяльності педагога-майстра.

На практичних заняттях студенти вчаться вирішувати типові педагогічні задачі, продуктивно аналізувати педагогічні ситуації, застосовувати методи самовиховання, удосконалювати психотехніку, засоби невербальної поведінки, використовувати різні стратегії педагогічної взаємодії, розвивати здібності до педагогічної діяльності, формувати професійну позицію, застосовувати способи комунікативного

впливу, вести діалогічне педагогічне спілкування, вдосконалювати професійно-мовленнєву культуру тощо. Важливою складовою педагогічного артистизму є мова. Педагог має не просто впливати на учня, організовуючи його доцільну поведінку, але і змінювати цю поведінку залежно від різних соціальних ситуацій. Мова педагога повинна не лише включати учнів у живий процес свідомого творчого освоєння знань, а і викликати у відповідь співпереживання.

Майбутнім інженерам-педагогам пропонуються вправи на розвиток уваги, уяви, емоційної пам'яті. Під час занять інсценізуються уривки із літературних творів педагогічного спрямування, виконуються пластичні та діалогічні етюди на відтворення педагогічних ситуацій. Студенти ознайомлюються з окремими методиками театральної педагогіки, які спрямовані на формування творчих здібностей.

Ми відмічаємо, що педагогічний артистизм нерозривно пов'язаний з конкретною особистістю. Тобто, його не можна тиражувати, репродукувати, копіювати. Він виробляється через індивідуальні особливості, своєрідність характеру, культури мови, здібності до імпровізації тощо. Тому важливо під час занять створювати позитивну атмосферу, яка б сприяла натхненню та успіху. Загальновідомі значення емоційних аспектів у навчально-виховному процесі. І якщо раніше увага зверталася на негативні емоції, такі як страх перед покаранням або невдачею, які спонукали до дій, то зараз варто виділяти позитивні впливи емоційних переживань у становленні особистості.

Під кінець вивчення курсу «Педагогічна майстерність» проводилась повторна діагностика рівня сформова-

ності педагогічного артистизму. Високий рівень засвідчили 15 % студентів, середній – 70 %, низький – 15 %. Цей результат підтверджує значущість навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність» у формуванні педагогічного артистизму майбутніх фахівців. Підсумкова діагностика складових педагогічного артистизму здійснювалась у процесі підготовки і проведення уроків та виховних заходів під час проходження педагогічної практики. Варто зазначити, що ми виявили закономірність: чим вище був прояв артистизму в результаті проведення занять та під кінець вивчення дисципліни «Педагогічна майстерність», тим кращими були результати завдань педагогічної практики та вищим прояв артистизму студентів під час спілкування з учнями.

Висновки. Артистизм – необхідна особистісна якість та складова педагогічної майстерності педагогів. У підготовці майбутніх інженерів-педагогів необхідно обов'язково звертати увагу на формування артистизму. Велику роль у цьому може відігравати навчальна дисципліна «Педагогічна майстерність». Уважаємо, що дана дисципліна має передувати педагогічній практиці. Також на її вивчення варто виділяти не менше шести аудиторних годин на тиждень, чотири із них – на практичні заняття. Саме завдяки практичним заняттям студенти зможуть набути вмінь та навичок професійної комунікації та закріпити артистизм, як важливу педагогічну якість.

Подальшими напрямками дослідження можуть бути теоретичний аналіз та практична перевірка інших напрямів розвитку артистизму майбутніх педагогів та технології формування педагогічної майстерності у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Изд. четвертое, испр. и доп. – М.: Гос. изд.-во иностранных и национальных словарей. – 1961. – 900 с.
2. Булатова О. С. Педагогический артистизм [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / О. С. Булатова. – М.: АкадеміА, 2001. – 239 с.
3. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.
4. Будянський Д. В. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін. – [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти». / Д. В. Будянський, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. – К. – 2006. – 21 с.